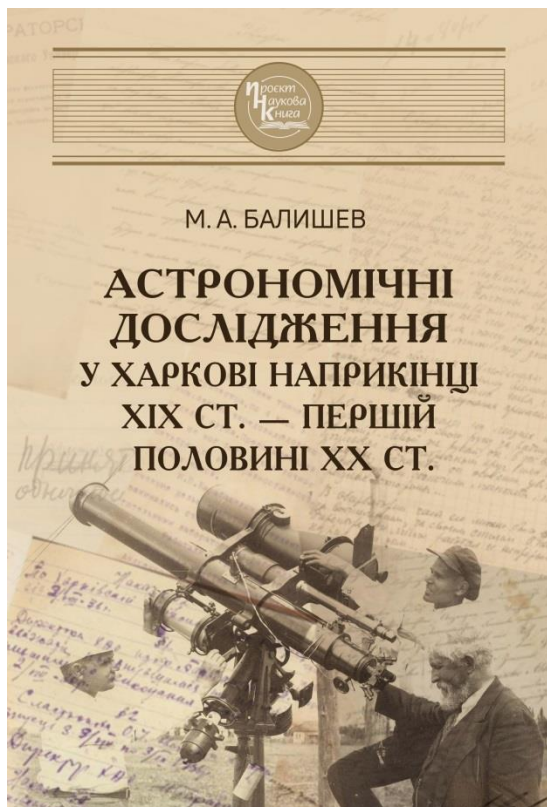

Рецензія на монографію:

Балишев М. А. Астрономічні дослідження у Харкові наприкінці XIX ст. – першій половині XX ст. Київ: Наукова думка, 2022. 560 с.

ISBN: 9789660018631, DOI: 10.15407/978-966-00-1863-1

Історія астрономії у Харківському університеті нараховує понад два століття свого існування. Збереження і розвиток школи науковців з понад 200-річною історією є одним з головних завдань харківських астрономів. У цьому контексті особливого значення набуває об'єктивне відображення всіх етапів становлення у Харкові великої світоглядної науки – астрономії. Певні кроки у цьому напрямку вже зроблені: у 2008 р. видано колективну працю астрономів та істориків науки «200 років астрономії в Харківському університеті», присвячену визначній даті в історії розвитку астрономії у Харківському класичному університеті.

Але, безумовно, системний дослідницький пошук та розвиток історико-наукових досліджень, виявлення нових ретроінформаційних ресурсів та їх уведення до наукового обігу, реконструкція наукових біографій багатьох харківських учених, чиї роботи і діяльність залишили помітний внесок в астрономії, – постійно доповнюють накопичену інформаційну базу, уточнюють хронологію подій та поглиблюють наші знання з історії розвитку астрономічної науки, зокрема, у Харкові.

Рецензована монографія М. А. Балишева є самостійним, комплексним історико-науковим дослідженням розвитку астрономії у Харкові за період 1883–1945 рр. Представлена історична розвідка продовжує проблематику

робіт, присвячених прогресу вітчизняної астрономічної науки, і є одним з важливих етапів на шляху до вивчення історії астрономічних досліджень в Україні.

Структура монографії, яка складається з чотирьох розділів, розставлені у змісті акценти (назви розділів та параграфів) виступають слушним орієнтиром для читача щодо прочитання архівних документів та наукових праць, презентуючи реконструкцію історичних подій обраної теми.

У I розділі «Історіографія і джерельна база дослідження» М. А. Балишевим представлено узагальнені результати щодо стану наукової розробки теми у науково-інформаційному просторі, надано докладну характеристику джерельної бази роботи.

Опираючись на результати власних багаторічних досліджень з історії харківської астрономії, використовуючи численні архівні дані, у II розділі монографії, який має назву «Створення і розвиток Харківської астрономічної обсерваторії», її автор послідовно реконструював віхи розвитку астрономічної обсерваторії Харківського університету від моменту створення постійної дослідницької бази у 1883 р.; дослідив колізії становлення обсерваторії як повноцінного наукового закладу на початку ХХ ст.; висвітлив факти діяльності обсерваторії та її наукового колективу під час драматичних подій революційної смути.

Цінним є докладний аналіз роботи закладу у 1920-ті та 1930-ті роки – період формування наукової школи планетознавства, започаткування досліджень у галузі фізики та хімії Місяця, системного вивчення великих та малих планет Сонячної системи.

Окремою уваги заслуговує висвітлення історичних подій із життя Харківської астрономічної обсерваторії у період німецько-радянської війни 1941–1945 рр. та нацистської окупації міста. Як відомо, ці трагічні часи забрали життя багатьох харківських астрономів, що суттєво вплинуло на подальше формування напрямів наукової роботи обсерваторії після відновлення та реконструкції її інструментальної бази наприкінці 1940-х рр.

Необхідно відзначити також переконливе знання автором рецензованої монографії персональної історії Харківської астрономічної обсерваторії. До сьогоднішніх наукових біографій багатьох харківських астрономів, яким належить вагомий внесок у розвитку вітчизняної астрономії, залишалися майже недослідженими.

Зокрема, опрацювання та узагальнення значної кількості джерел дозволили М. А. Балишеву подолати межі існуючих стереотипів та представити у III розділі монографії, який має назву «Історико-біографічні дослідження життя та наукової спадщини учених Харківської астрономічної обсерваторії», власне оригінальне бачення історичного осмислення шляхів розвитку вітчизняної астрономічної науки через особистості її представників, зрозуміти їх світоглядні позиції, життєві та наукові пріоритети. Зважаючи на проблему розпорошеності джерельної архівної бази за темою дослідження, необхідно відзначити наполегливу роботу, проведenu автором, щодо акумулювання та оприлюднення маловідомих історико-біографічних фактів.

У IV розділі монографії «Наукові дослідження в Харківській астрономічній обсерваторії (кінець XIX ст. – перша половина XX ст.)» представлено хроніку формування напрямів дослідницької роботи в Харківській астрономічній обсерваторії у досліджуваному періоді. Необхідно відзначити, що автор посилається на роботи обсерваторських науковців, які давно стали бібліографічною рідкістю, об'єктивно розкриваючи суть їх наукової роботи у конкретний хронологічний період. Тому запропонований розподіл наукових публікацій повністю відбиває етапи розвитку астрономії в Харкові.

Разом з тим, вбачається, що більш глибоке висвітлення деяких наукових тем діяльності обсерваторії могло б більш рельєфно підкреслити зв'язок тогочасних робіт із сучасними дослідженнями.

Не викликає сумніву і практичне значення роботи. Матеріали дослідження та висновки можуть бути застосовані у викладанні історичних і астрономічних дисциплін у вищій школі, зокрема при розробці лекційних

курсів та підручників, використані в просвітницькій діяльності, а також під час підготовки узагальнювальних наукових праць з історії астрономії, історії науки і техніки.

Рукопис книги відповідає вимогам, що висуваються перед науковими виданнями академічних установ. Видання підготовлено на належному фаховому рівні і становить значний науково-теоретичний і практичний інтерес як для історичної, так і астрономічної наукової спільноти, та всіх, хто цікавиться розвитком астрономічних досліджень в Україні.

доктор історичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
сектору наукової бібліографії та
біографістики Інституту історії
аграрної науки, освіти і техніки
ННСГБ НААН

Н. Г. Анненкова